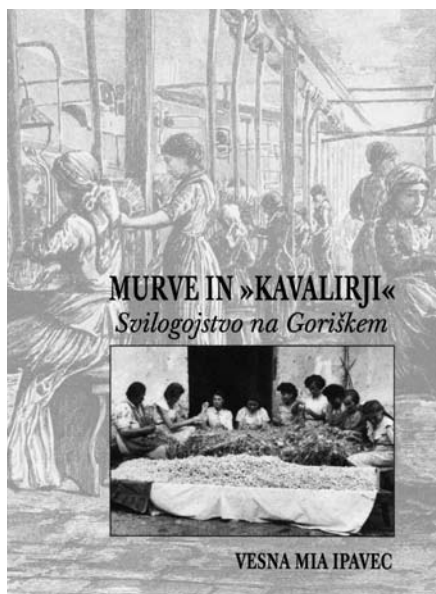

VESNA MIA IPAVEC: Murve in »kavalirji«: svilogojstvo na Goriškem; Založba ZRC, Ljubljana 2008, 171 str.

Čprav sem na Vipavskem odrasla, nisem poznala bogate zgodovine tako značilnih murvinih dreves na vaških dvoriščih. Nikoli prej tudi nisem slišala nikogar govoriti o gojenju sviloprejk. Znanje o tem poglavju življenja naših prednikov sem si razširila šele z branjem pričujoče knjige, ki me je prijetno presenetila in pritegnila, saj priča o življenju Slovencev na Goriškem v preteklih stoletjih. Delo *Murve in »kavalirji«* je namreč prvi obsežnejši prikaz te starodavne in nekoč pomembne monokulture na Goriškem.

Mag. Vesna Mia Ipavec je etnologinja, zaposlena kot mlada raziskovalka na Inštitutu za slovensko narodopisje pri ZRC SAZU in deluje na Raziskovalni postaji v Novi Gorici. K raziskavi jo je vzpodbudilo sodelovanje v projektu Interreg, ki je raziskoval svilogojstvo na beneškem, goriškem in slovenskem podeželju. Namen projekta je bil zbrati pričevanja, inventarizirati in katalogizirati dokumente ter raziskati svilogojstvo in svilarstvo v vseh omenjenih pokrajinah. O tem je mag. Ipavčeva za naš prostor in tudi širše opravila poglobljeno raziskavo. Osredotočena na 20. stoletje – z iskanjem še živečih pričevalcev, je ves čas izvajala primerjalno metodo že objavljenih in obdelanih virov.

S »kavalirji« – narečno ime za gosenice sviloprejk – so se v preteklosti ukvarjali nekateri plemiči in meščani, za velik del

kmečkega prebivalstva pa je bila prodaja svilenega pridelka eden glavnih in pogosto tudi prvih letnih virov dohodka. V slovenskem merilu je svilogojstvo najbolje in najdlje uspevalo na ravnini med rekama Sočo in Vipavo – na Goriški ravnini ter deloma v spodnji Vipavski dolini. Na tem območju so namreč posebni klimatski pogoji z meglo in s pomladanskimi pozebami omejevali širši razvoj sadjarstva in vinogradništva. Spomladi se je tako med majem in koncem junija odvila svilogojska sezona. Uvajanje svilogojstva sega v drugo polovico 16. stoletja, dokončen zaton pa je ta panoga doživela v 60. letih 20. stoletja. Pomembna je bila zlasti v različnih kriznih obdobjih po vojnah oziroma nemirih.

Tako jajčeca kot odkup svile so nekoč obvladovali judovski trgovci, pri katerih so si manj premožni sloji prebivalstva konec zime in na začetku pomladi sposojali denar, poplačali pa so ga s pridelkom. V Gorici se je odprlo tržišče za svilene zapredke in v zlato dobi te panoge (v 18. stoletju) je tu in v okolici delovalo kar nekaj predilnic. V 19. stoletju se je svilogojstvo razširilo tudi na Dolenjsko, Štajersko in Koroško, nekoliko manj na Gorenjsko. Pozneje so se odprle odkupne postaje, zlasti v Furlaniji, po drugi vojni pa tudi na slovenski strani meje.

Konec 19. stoletja je gojenje sviloprejk zaradi številnih boleznih in slabih izkupičkov začelo izgubljati na pomenu, prednost sta pridobila vinogradništvo in sadjarstvo. Oboje se je širilo v prostor, kjer so rasla murvina drevesa. Spomladi je zaradi drugih del zmanjkovalo časa za gojenje sviloprejk. Kot dopolnilna dejavnost pa je ta za nekaj let znova zaživela v kriznem času po drugi vojni.

Posebno pozornost je avtorica posvetila obravnavi svilogojskih postopkov dela, saj meni, da so prav ti v največji meri vplivali na oblikovanje kulture in načina življenja prebivalstva. V gojenje sviloprejk, ki je potekalo na domovih, so se vključili vsi družinski člani, tudi otroci. Ti so z očeti ali s starejšimi brati skrbeli za nabiranje čedalje večjih količin murvinih listov, ki so bili hrana za požrešne gosenice. Te so v mesecu in pol šle skozi pet faz razvoja zapredanja in levitve, predvsem pa so zelo hitro rasle.

V spominih pričevalcev je ostalo zapisano, kako glasno so hrustale listje, njihov poseben vonj in veliko vložnega dela za precej tvegan zaslužek.

Za uspešno pridelavo svile je bilo treba imeti tudi čist in urejen prostor, saj so bile gosenice občutljive na številne bolezni. Za hranjenje in čiščenje so v glavnem skrbele ženske. Prav tako so ženske »obirale« svilene zapredke in jih pripravljale za odkup. Za gojenje sviloprejk ni bilo namenskih prostorov, to dejavnost so izvajali v improviziranem okolju toplih izb, sob, podstrešij. Gojili so jih na lesah oziroma na za to pripravljenih lesenih ogrodjih in stojalih.

O nekdanjem svilogojstvu pričajo danes še vedno v naseljih in pokrajini prisotna murvina drevesa. Na Goriškem so murve začeli zasajati v 16., predvsem pa v 17. stoletju in so stoletja zaznamovala značaj kulturne krajine. Na Goriškem so se do danes ohranile večstoletne murve, katerih sorte so izjemne za evropski prostor.

Slikovna priloga na koncu knjige pojasnjuje avtoričina dognanja in ponazarja njen način dela in terensko raziskavo. Zanimiv je tudi nabor »svilogojskih« izrazov. Njihova raba je skupaj z opuščanjem panoge zamrla, mag. Ipavčeva pa jih je zadnji hip iztrgala pozabi. Poleg tega je poskrbela tudi za kazalo vseh krajev, kjer je zabeležila podatke o murvah in gojenju sviloprejk.

Delo *Murve in »kavalirji«* je namenjeno tako strokovni kot laični javnosti. Na podlagi v njej objavljene raziskave je mogoče pripraviti razstavo o svilogojstvu na Goriškem ali obuditi tradicionalno gojenje sviloprejk v izobraževalne, kulturne in turistične namene. Želja avtorice je, da bi njeno ovrednotenje murve z vidika kulture in načina življenja prebivalstva spodbudilo raziskave na genskem materialu preostalih murvinih sort, saj knjiga nenazadnje poziva k ohranjanju in varovanju tega drevesa v kulturni krajini Goriške.

Naj poudarim, da je na koncu knjige še izjemno obsežen seznam literature, virov in seznam informatorjev. Mnogi med njimi so starejši od devetdeset let. Sklepamo lahko, da koga med njimi tudi ni več, zato so njihova osebna pričevanja o tej starodavni dejavnosti toliko bolj pomembna in dragocena.

* Barbara Sosič, univ. dipl. etnol. in prof. angleščine, kustosinja dokumentalistka, Slovenski etnografski muzej, 1000 Ljubljana, Metelkova 2, E-naslov: barbara.sosic@etno-muzej.si